

**TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA
AKTETTİĞİ ANLAŞMALAR**

Orhan ERALP (*)

Bu konuşmanın konusu İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin yaptığı savunma anlaşma ve antlaşmalarıdır. Bu kısa süre içinde bu antlaşmaların ayrıntılarına girmek hem olanaksız hem gereksizdir. Onun için daha ziyade bunların bir icmâlini yapmakla birlikte hangi kurallar içinde vücuda geldikleri, Türkiye'ye ne gibi faydalar veya zararlar sağladıkları gibi kısa bir tahlil yapmanın daha uygun olacağını düşünüyorum.

Tarihin her devrinde ülkeler güvenliklerini sağlamak, fakat bazan da yayılma emellerini yürütebilmek için ittifaklara girmek gereğini duymuşlardır. Özellikle askerî teknolojinin değişik ölçülerde birçok ülkelerde hayli gelişmiş olduğu günümüzde hiçbir ülkenin güvenliğini tek başına sağlamayacağı veya uzun vâdeli millî çıkarlarını silâh gücü ile yürütemeyeceği açıkça belirmiştir. Süper Güçler dediğimiz iki büyük devletin dahi bunun altından kalkamayacağını yakın tarihimiz kanıtlamıştır. Amerika'nın Vietnam mâcerası, Fransa'nın Cezayir fiyaskosu ve nihayet üç yıldır süregelen

(*) Emekli Büyükelçi Sayın Orhan Eralp tarafından Fakültemizde verilen konferansın metnidir.

Sovyet Rusya'nın Afganistan'ı işgali bu gerçeğin örnekleridir. İkinci Cihan savaşında Hitler, Yugoslavya'ya 28 tümen gönderdiği halde bir türlü dize getirememiştir.

Jeopolitik durumu itibariyle, sınırları yabancı ideolojilere bağlı ve zaman zaman yayılma eğilimi gösteren ülkelerle çevrilmiş olan Türkiye'nin de güvenliğini sağlamak için savunma ittifakları araması kaçınılmaz bir zorunluktur ve bugün de böyledir.

1945'te Yalta ve Postdam konferanslarında Stalin Rusyasının, Boğazlarda üs talebinde bulunduğu Churchill'in anlarında anlatılmaktadır. Türkiye 23 Şubat 1945'de Almanya'ya savaş ilân etmek suretiyle Birleşmiş Milletler Örgütüne katılmak imkânını bulmuş ve buna bel bağlamıştı. Aslında B. M. Anayasası, silâha veya silâh tehdidinde başvurmayı yasaklayan 2. maddesinin 4. fıkrası itibarile evrensel bir saldırılmazlık antlaşması niteliğini taşımaktadır. Bunun ne kadar kâğıt üzerinde kalacağı ve B. M.'nin barışı koruma görevinde ne kadar âciz olacağı o zaman henüz belirmemiştir. San Francisco Konferansı'na katılan Türk Heyeti B. M. Anayasasının kaleme alınması çalışmalarına katılırken, aynı günlerde Türkiye Stalin Rusyasının toprak ve üst talepleriyle karşılaşmakta idi. 19 Mart 1945'te Sovyetler, bir nota ile 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşmasının uzatılabilmesi için Kars ve Ardahan vilâyetlerinin Rusya'ya ilhakı ve Sovyetlere Boğazlarda üs verilmesini talep ediyordu. O yıllarda henüz Batı ve Amerika tarafından «Kahraman Müttefikimiz» diye övülen ve kademe kademe bütün Doğu Avrupa'yı hegemonyası altına almaya giriştiği aşikâr olan, Stalin Rusyasına tek başına ve kendi vatanseverliğinden başka hiçbir şeye ve kimseye güvenmeden «hayır» diyebilen yegâne ülke Türkiye oldu. İşte bu kurallar altında ana dış politikası o gün olduğu gibi bugün de bütün ülkelerle dost geçinme esasına dayanan Türkiye, Batı'nın desteğine ihtiyaç duydu. Asıl önemli olan, Batının da komünizm tehdidine karşı Türkiye'yi desteklemek zorunluğunu görmüş olmasıdır. Bunun ilk görüntüsü 1945'te Washington'da ölen Büyükelçi-

mizin nâşının Missouri Zirhlısı ile gösterişli bir şekilde İstanbul'a gönderilmesinde belirdi. Bunun arkasından, 12 Mart 1947'de Başkan Truman Amerika'nın komünist tehlikesine mâruz olan ülkelere yardım sağlamak için kendisine yetki veren Truman Doktrinini ilân etti. Daha sonra 12 Temmuz 1947'de, yani Türkiye'nin NATO'ya girmesinden beş yıl önce, Amerika ile Türkiye bir askerî yardım anlaşması imzaladılar.

Diğer ittifaklarımıza geçmeden önce Amerika ile olan savunma ilişkilerimize değinmek istiyorum. 1947'den bugüne kadar geçen süre içinde bu ilişkilere, Anglo-Sakson'ların kullandığı bir tâbir ile bir çeşit «sevgi-nefret» münasebeti denilebilir. Önceleri, özellikle Kore Savaşı'ndan sonra, çok yakın bir dostluk ve işbirliği içinde süregelen ilişkiler zamanla ve değişen kurullarla ilk niteliğini büyük ölçüde yitirdi. 1969 senesine kadar Türkiye'de sivil ve askerî olmak üzere 30.000 kadar Amerikan personeli görev yapmakta idi. Bunların hukukî statüsü 19 Haziran 1951 tarihli NATO «Kuvvetler Statüsü Anlaşması» çerçevesi içinde kalmakla birlikte ayrıca «Ortak Savunma Tesisleri» ile ilgili olarak 1964 senesine kadar Amerika ile 55 ayrı anlaşma imzalandı. Bunların çoğunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayına sunulması gerekmediği gibi birçokları da gizli tutuldu. 1964 senesinden sonra Kıbrıs olayları ve özellikle, biraz sonra söz konusu edeceğim, «Johnson Mektubu» olayı üzerine Amerikan aleyhtarlığı kamuoyumuzda uyanmaya ve gittikçe artmaya başladı. Kamuoyu bu anlaşmaların ve onlara dayanan tesislerin Türkiye'nin egemenliği ile uzlaşmadığı inancı ile bunların kontrolünün Türk Silâhlı Kuvvetlerine devredilmesi talebini dile getirmeğe başladı. Bunun üzerine 1966 senesinden itibaren anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi için Amerika ile müzakerelere girişildi. Birçok teknik unsurları içeren anlaşmaların yeni esaslara bağlanması kolay olmadı. Amaç, Ortak Savunma Tesislerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin malı olduğunun saptanması, Türk hükûmetinin tam denetlemesi altında bulunması ve oradaki Amerikan personelinin, Türk hükûmetinin isteğine göre, azaltılıp çoğaltılabilmesi veya de-

giştirilebilmesi esaslarını yeni bir tek anlaşmaya bağlamaktı. Sonunda, 3 Temmuz 1969 tarihli bir anlaşma ile ortaya çıkan yeni durumda Türkiye bu tesisler üzerinde tam egemenlik ve kontrolünü üstlenmeyi sağladı, üslerin bulunduğu toprakların Türkiye'nin mülkiyetinde olduğu ve Türk makamlarının bu üsleri denetlemek ve kendi personelini oraya yerleştirmek yetkisine sahip olduğu esasları saptandı. Türkiye'deki Amerikan personeli büyük ölçüde azaltıldı. Bununla beraber Amerikan nüfuzuna karşı yerleşmekte olan duygular yatıştırılmadı. İstanbul'u ziyarete gelen Amerikan gemilerinden bazı deniz erlerinin denize atılması, 1969'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni ziyarete giden Amerika Büyükelçisi Komer'in arabasının yakılması bu duyguların süregelmekte olduğunu gösterdi.

Bu Amerikan aleyhtarlığının nedenleri politik olduğu kadar aynı zamanda psikolojikti. Psikolojik bakımdan, Amerika'nın askerî ve ekonomik yardım olarak Türkiye'ye milyarlar döktüğü yıllarda burada görevli olan sivil ve askerî personelin, özellikle alt düzeylerinin, yüksekte bakan tavır ve tutumlarıyla halk arasında hoşnutsuzluk yarattığı şüphesizdir.

Politik bakımdan ise şu olayları zikredebiliriz:

1. 1962'deki Küba krizi zamanında Küba'ya yerleştirilen Sovyet füzelerinin geri çekilmesi üzerindeki hararetli mektuplaşmalarda Khrushev'in bir mektubunda «Amerika Küba'ya saldırmayacağına söz verirse Sovyetlerin de Türkiye'yi istilâ etmeyeceğine» dair bir pazarlık teklif etmesi. Gerçi Robert Kennedy'nin anılarına göre kardeşi Başkan Kennedy bu teklifi yapılmamış telâkki etti ise de, Sovyetlerle varılan mutabakat gereğince Türkiye'deki JÜPİTER füzeleri, Türkiye'ye danışılmadan, bir süre sonra Türkiye'den çekildi.

2. 1964'te Kıbrıs'ta Rumların Türk Cemaatini yok etmek ve adayı Yunanistan'la birleştirmek emelini güden saldırısından önce ve sonra Amerika'nın Türkiye'ye destek olmaktan kaçınması. Yunanlılar ilhak amacile Kıbrıs'a 10.000

Yunan askeri sevkettikleri zaman Amerika, belki bu suretle Kıbrıs sorununun Amerika'nın iki müttefiki arasında çözülebilir, gibi yersiz bir düşünce ile Yunanistan'ın bu saldırgan hareketine göz yummak hatâsını işlediler. Bunun Türk hükûmetinde ve kamuoyunda uyandıracığı tepki gözlerinden kaçtı.

3. 1964'te Makarios ve Grivas'ın, meşhur Akritas Plânı gereğince, Türk toplumuna karşı giriştiği topyekûn saldırı üzerine Türkiye'nin müdahaleye hazırlandığı sırada Başkan Johnson'un Başbakan İnönü'ye gönderdiği mektup. Bu mektupta Johnson, Türkiye'nin Kıbrıs'a karşı harekete geçmesi ve Sovyetlerin Türkiye'yi tehdit etmesi takdirinde Amerika'nın NATO vecibelerini bir tarafa bırakabileceği imâ edilmekte idi. Amerika'nın bu tutumu Türkiye'de Amerika'nın ittifak bağlarına sadakatını geniş ölçüde şüpheyeye düşürdü. Yine 1967'de Grivas, Kıbrıs'ta Türklere karşı imhâ hareketine giriştiği zaman Türkiye müdahaleye hazırlanırken Amerika Dışişleri Bakanı Cyrus Vance'i bölgeye göndererek Türkiye'yi hiç de değeri olmayan ve az sonra esasen Makarios tarafından hükümsüz bırakılan bir uzlaşmaya iknâ etti. Cyrus Vance'e o zamanlar «ayaklı Johnson mektubu» denildiği hatırlardadır.

4. Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki Garanti Antlaşmasına dayanarak Kıbrıs'a meşrû müdahalede bulunduğu zaman Amerikan Kongresi'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı silâh ambargosu. Amerika hükûmeti, hükûmet olarak, Kongre'nin bu kararını uygun bulmadığını belirtmek istedi ise de Türkiye böyle bir ayrımın yapılmasını hiçbir zaman kabul etmedi. Kongre bu kararının gerekçesi olarak Türsavunma için kullanılabileceğini ileri sürmekte idi. Halbuki Türkiye'ye verilen veya satılan askerî silâh ve vasıtaların ancak Rumlarla birlikte Türklere saldırmakta olan Yunan kuvvetlerinin ellerindeki silâhların da Amerikan yapısı olduğu ve aslında Türkiye'nin müdahalesinin bir saldırganca karşı savunmaktan başka bir şey olmadığı düşünülmedi. (Geçen yıl İsrail'in elindeki Amerikan silâhlarla Lübnan'ı istilâsı ise Amerikan Kongresi'nde aynı tepkiyi uyandırmadı.) (Schlesinger.)

Bütün bu olayların Türk kamuoyunda uyandırdığı kırılganlık ve endişeyi gidermek kolay olmamaktadır. Bu kere de Amerika'nın Yunanistan'daki üslerini muhafaza edebilmek için Yunan hükümetile sürdürdüğü görüşmelerde Yunanlıların Türkiye'ye yardımın kısıtlanması gibi yersiz taleplerinin ne gibi sonuçlara varacağı dikkatle izlenmektedir.

Özetle, Amerika ile NATO'dan önce, NATO içinde ve dışında mevcut olan ittifak bağlarından ne beklendiği bu bağların bir yandan Türkiye'ye, öte yandan Amerika'ya ne gibi faydalar sağladığı hesaplanırsa şu gerçekler ortaya çıkıyor: Amerika, Türkiye'nin tehdit altında kaldığı bir sırada Türkiye'ye yardım elini uzatmak, çok miktarda askerî yardım ve kısmen ekonomik destek sağlamak suretiyle Türkiye için inkâr edilmez bir dost, yabana atılmaz bir müttefik olduğunu göstermiştir. Geçen yıllar içinde Kongredeki lobilerin etkisiyle yapılan yanlış hesaplar, müttefiklikle bağdaşmayan davranışları bu perspektif içinde mütalâa etmek doğru olur. Buna mukabil Amerika'nın global çıkarları ve endişeleri açısından bakılınca sağlam, istikrarlı ve müreffeh bir Türkiye'nin mevcudiyeti Amerika için dolarla hesap edilemeyecek yararlar sağlamaktadır. Hattâ şu da söylenebilir ki ittifak bağlarımızda, meselâ Kıbrıs konusunda olduğu gibi, ara sıra beliren pürüzler dahi Türkiye için bazı faydalar sağlamıştır. Şöyle ki, bu sarsıntılar Türkiye'nin her şeyden önce kendine güvenmek gerektiği konusundaki inancını teyit etmiş ve soğuk harp havasından çıkarak bütün komşularıyla iyi geçinmek yolundaki ana politikasının gereği olarak başta Sovyet Rusya, diğer Doğu Bloku ülkelerle ilişkilerini iyileştirmiştir.

BAĞDAT PAKTI — CENTO

Amerika ile olan ikili savunma ilişkilerimiz, soğuk harbin hararetlendiği 1950 senelerinde Sovyet Rusya'nın sınırlarımızın arkasında nüfuzunun artmakta olması, Türkiye'nin bölgesel savunma tertipleri aramasını zorunlu kıldı. Orta Doğuda Sovyetlere meydanı boş bırakmaktan endişelenen Ame-

rika ve onunla birlikte İngiltere, Sovyet yayılmasına karşı bir siper kurmak amacile, bölgenin en güçlü ülkesi olarak Türkiye'yi ön plâna aldılar. Başkan Eisenhower'ın Dışişleri Bakanı John Foster Dulles Orta Doğuya sık sık geziler yaparak bölgesel bir örgüt oluşturmak için aba sarfetti. Dulles, Soyetlere okmuşu olan ülkelerden oluşacak bir Kuzey Kuşağı (Northern Tier) vücuda getirmek amacını gütmekte idi. O devirde Üçüncü Dünya adı altında bugün Taraf Tutmayan Ülkeler denilen ve dünya politikasında sesi duyulan varlık henüz kendini göstermemişti. Dulles'in görüşü «bizimle olmayan bize karşıdır» yolunda idi. Türkiye de komşu ve dost ülkelerle savunma tertiplerine girişmeyi faydalı görmekte idi. Pakistan coğrafi bakımdan uzak olmakla beraber Türkiye'ye karşı derin bir yakınlık beslemekte idi. Bu yalnız duygusal bir etken değil, aynı zamanda Keşmir sorunu dolayısıyla Hindistan'a karşı bir destek aramak ihtiyacına dayanmakta idi. İlk olarak 2 Nisan 1954'te Türkiye ile Pakistan arasında bir «Dostane İşbirliği Antlaşması» imzalandı. Bunun ardından 24 Şubat 1955'de Türkiye ile Irak arasında daha geniş kapsamlı bir antlaşma imzalandı.

Bu sırada Amerika ile İngiltere MEDO ismile anılan bir «Orta Doğu Savunma Örgütü» ve komutanlığı kurulması için girişime geçtiler. NATO'ya girmiş olarak savunmasını güvenceye almış olan Türkiye bunu olumu karşıladı. Amerikalı General Omar Bradley ve İngiliz Hava Mareşali Slim, Ankara'ya geldiler ve birlikte diğer bölge ülkelerini bu tertibe katılmaya teşvik için işbirliği yapmayı kararlaştırdılar. Yapılan yoklamalar önce Mısır'ın reddi ve sert tepkisiyle karşılaştı. Cemal Abdülnasır bu girişimleri «emperyalist» ülkelerin bölgeye yeniden sızmak çabası gibi görmekte ve diğer Arap ülkelerini de buna yanaşmamaya zorlamakta idi. Ürdün ve Lübnan da Nasır'ın etkisi altında kalan kamuoylarının tepkisi üzerine olumsuz cevap verdiler. MEDO doğmadan öldü.

Kuzey Kuşağı tasarısını yaşatmak çabaları canlandırıldı. Pakistan, Hindistan'ın tutumu ve Sovyet korkusu ile buna katılmaya hazırды. Irak'ın da katılması hem coğrafi bakımdan

çevreyi tamamlamak, hem de Nasır'ın olumsuz tutumunu dengelemek için çok önemli idi. Irak'daki Nuri Said Paşa hükümeti de uzun ve sonuçta, kendi bakımından haklı olduğu görülen tereddütlerden sonra katılmaya karar verdi. Kuzey Çevresini tamamlamak için en doğal ihtiyaç Afganistan'ın katılması idi. Fakat Peştunistan sorunu dolayısıyla Pakistan'la ihtilâf halinde bulunan Afganistan'ın katılmasını sağlamak mümkün olmadı.

Bölgedeki diğer ülkelerin katılmasına açık olduğunu belirleyen Türk-İrak antlaşmasına Pakistan'ın katılması ve Irak'la 1930 tarihinden beri bir ittifak antlaşması bulunan İngiltere'nin de iştiraki ve 3 Kasım 1955'te İran'ın da imzasıyla Bağdat Paktı vücuda geldi. Pakıtın Dışişleri Bakanlarından kurulu bir Dâimî Konseyi ve Bağdat'ta sekreteryası vardı. Pakıtın doğmasına kısmen âmil olmuş bulunan Amerika buna rağmen Pakta üye olmaktan çekindi. Pakıtın Amerikan Kongresinden geçirilmesinin kolay olmayacağı düşünülüyordu. Amerika üye olmamakla birlikte Pakıtın bütün komite çalışmalarına katılmakta ve mâlî yükümlülüklerini paylaşmakta idi. Ayrıca, Amerika, Kongrenin 5 Ocak 1957 tarihinde aldığı bir kararla bölgede yardım isteyen ülkelere askerî güç dahil her türlü yardımın yapılması için hükûmete yetki verdi ki, bunu «Eisenhower Doktrinini» olarak tanımlamaktayız.

Daha ilk gününden Bağdat Pakıtı'nın içinde sallantılar başladı. Irak hükümeti Nasır ve diğer Arap milliyetçileri ve kendi kamuoyundaki Nasır taraftarlarınca Arap dâvâsına ihanet etmekle suçlandı. Nihayet 14 Temmuz 1958'de Irak ihtilâli vuku buldu. Genç Kral Faysal, dayısı Abdülillâh ve Nuri Said Paşa katledildiler. Irak'ta darbeyi yapan Abdelkerim Kasım, ülkesini Bağdat Pakıtı'ndan çekti. Pakıtın sekreteryası Bağdat'dan Ankara'ya nakledildi. 5 Mart 1959'da Türkiye, İran ve Pakistan Ankara'da Amerika ile ayrı ayrı savunma anlaşmaları imzaladılar. Ağustos 1959'da da Bağdat Pakıtı, bu sefer Irak'sız olarak CENTO, yâni Merkezî Antlaşma Örgütü, ismi altında vücuda geldi. Merkezi Ankara'da olan ve Genel sekereterliği nöbetleşe üç bölge ülkesi arasında üstlenilen

Pakt, Amerika'nın da katıldığı askerî ve diğer komitelerile, NATO'ya benzer bir bünyeye sahipti.

Bundan üç yıl öncesine kadar hayatını sürdüren CENTO kendisinden beklenen dayanışmayı tam anlamile sağlayamadı. Pakistan, Hindistan'la olan savaşında ve Keşmir dâvâsında Pakt'dan umduğu desteği görmediği, İran ise Şah'ın Sovyetleri kışkırtmaktan çekindiği için Pakta sıkı sıkıya bağlanmadılar. Sonunda İran'da Humeyni ihtilâli, Pakistan'ın da üyeliğini sürdürmek istememesi üzerine CENTO tarihe karıştı. CENTO'nun bir süre için pek nisbî bir savunma olanağı sağlamasına karşılık vücuda getirdiği elle tutulur faydalı bir şibriliği girişimi, RCD denilen üç ülkenin bölgede kalkınma için işbirliği yapmasını amaçlayan ve birtakım ortak projeleri yürüten örgütün çalışmaları oldu.

BALKAN PAKTI

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyeti bir yandan doğusunda savunma tertipleri sağlamaya çalışırken, öte yandan da Batısındaki komşularile ortak savunma olanaklarını araştırmakta idi. Bilindiği gibi Kıbrıs sorunu çıkıncaya kadar NATO içindeki müttefikimiz Yunanistan'la ilişkilerimiz son derece dostâne idi. O kadar ki bir ara Türkiye ile Yunanistan arasında bir konfederasyon kurulması bile ağızlarda dolaşmakta idi. O zamanki Yunan Dışişleri Bakanı Averof'un sonradan «Balayı Yılları» diye andığı o senelerde Yunanistan'a verdiğimiz «Ege'de Kumanda Kontrol»u, FIR hattı ve hattâ Yunanistan'ın hava sahasını 10 mile tek taraflı olarak çıkarmasına göz yummak gibi tâvizler, bugün aramızda ciddi sürtüşmeler yaratmaktadır. Öte yandan Yugoslavya, Stalin'in baskı ve tehditlerine karşı koyarak 1948 senesinde KOMINFORM'dan ayrılmış ve tecrid edilmiş durumda kendine destek ve yardım aramakta idi. Ayrıca Yugoslavya Trieste ihtilâfı dolayısıyla İtalya'ya karşı da bir denge kurmak istiyordu. İşte bu ortam içinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir ortak savunma tertibi tasarısı belirdi. Ön-

ce 28 Şubat 1953'de üç ülkenin Dışişleri Bakanları Ankara'da toplanarak bir «Dostluk ve Karşılıklı Yardım» antlaşması imzaladılar. NATO müttefiklerimiz Sovyetler tarafından Yugoslavya'ya yöneltebilecek bir saldırının ister istemez NATO'nun müdahalesine müncer olabileceğine inandıkları için bu üçlü dostluğun bir askerî ittifaka dönüşmesini ve hattâ mümkünse böyle bir ittifakla NATO arasında bir bağ kurulmasını faydalı görüyorlardı. Böylelikle bir adım daha ileri gidilerek 9 Ağustos 1954'te, Yugoslavya'nın BLED kasabasında Dışişleri Bakanları Fuat Köprülü, Koca Popoviç ve Stefanopoulos «Balkan Savunma Paktını» imzaladılar. Daha antlaşma metninin hazırlanmas safhasında Yugoslavlar Paktın NATO ile herhangi bir ilişki kurmasına şiddetle karşı çıktılar. Bununla beraber Balkan Paktı tıpkı NATO gibi ortak savunma tedbirlerini ve hatta askerî harekât konusunda derhal müdahaleyi öngören ileri hükümleri içermekte idi. Paktın bir Dâimî Konseyi, üç hükümet merkezinde nöbetleşe çalışan bir sekreteryası ve üç merkez arasında yirmi dört saat açık tutulan radyo irtibatı çalışmakta idi. İdeolojik ayrılıkları bir tarafa bırakan bu Paktın ömrü uzun sürmedi. Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler, Yugoslavya'ya uzlaşma elini uzatmaya koyuldular. 1955'de Khruşev'le Bulganin'in Belgrad ziyaretinden sonra Yugoslavlar Paktın vecibelerini ihmal etmeye başladılar (*). 1974 senesine kadar geçerli olması gereken Balkan İttifakı, bir taraftan Yugoslavya'nın bu tutumu ve o ülkenin Hindistan ve Mısır'la birlikte öncülüğünü yapmakta olduğu «nötralizm» hareketine bel bağlamış olması, diğer taraftan Türkiye ile Yunanistan arasında beliren Kıbrıs ihtilâfı yüzünden vaktinden önce öldü ve gömüldü.

NATO

Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu ve güvenliği bakımından en sağlam desteği NATO dediğimiz Kuzey Atlantik Antlaşmasıdır. CHURCHILL'in 1947'de Amerika'da, Fulton, Missouri'de verdiği ve ilk kez «demirperde» deyimini kullandığı demecinden sonra, cihan harbinin «Kahraman Müttefiki»

Stalin Rusyasının hür milletler için yarattığı tehlikeye karşı örgütlenmek zorunluğu belirdi. Kuzey Atlantik İttifakı 12 ülke arasında 4 Nisan 1948'de imzalandı. Türkiye ve Yunanistan, Atlantik değil Akdeniz ülkesi olan, fakat NATO'nun kurucu üyesi bulunan İtalya gibi Kuzey Atlantik'ten uzaktı. Bununla beraber NATO bölgesine güneydoğudan gelebilecek bir saldırıya karşı Türkiye ve Yunanistan'ın da ittifaka alınarak güçlendirilmesinin kaçınılmaz olduğu gerçeği ortaya çıktı. Türkiye, NATO'ya katılmak için ilk başvurusunu 1 Ağustos 1959'da yaptı. Türkiye ile Yunanistan'ın Katılma Protokolü 22 Ekim 1951'de Londra'da imzalandı ve 18 Şubat 1952'de yürürlüğe girdi. Önceleri Norveç ve Danimarka gibi Kuzey ülkeleri, aynı zamanda bir Asya ülkesi olan Türkiye'nin NATO'ya alınmasını tereddütlerle karşıladılar. İttifak sorumluluklarının Atlantik'ten bu kadar uzakta bir bölgeye yayılmasından endişe duymakta idiler. Fakat Türkiye'nin bir taraftan Boğazlara hâkim olmakla Sovyet deniz gücünün savaşta Akdenize sızmasını önleyebilecek durumda bulunması, diğer yandan NATO ülkeleri içinde üçüncü büyük kara ordusuna sahip olmasının faydaları mahzurlarına üstün görüldü. Türkiye'nin katılabilmesi için Antlaşmanın 6. maddesinde bir değişiklik yapılarak NATO bölgesi içine «Türkiye toprakları»nın da eklenmesi sağlandı. Bilindiği gibi Antlaşmanın 6. maddesi gereğince NATO üyelerinden birinin topraklarına veya silâhlı kuvvetlerine karşı vâki olabilecek bir silâhlı saldırı her bir üyenin kendisine karşı yapılmış telâkki edilecek ve B.M. Anayasasının 51. maddesine uygun olarak her ülke tek başına veya ortaklaşa yardıma gelecektir. Bu yardımın zamanında etkili olarak yapılabilmesi için üyelerin silâhlı güçleri savaş zamanında bir tek komuta altında hareket edecektir. Türk toprakları merkezi Belçika'da bulunan (SACEUR) Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek komutanına ve onun altındaki kumanda kademesi olan karargâhı Napoli'de bulunan Güney Avrupa komutanlığına bağlıdır. Ancak barış zamanında Türkiye silâhlı kuvvetlerini kendi savunması için kendi komutası altında kullanmakta serbesttir.

NATO'nun ek yüksek politik organı Kuzey Atlantik Kon-

seyidir. Senede iki defa ülkelerin Dışişleri ve Savunma Bakanları toplanarak ittifakın politikasını gözden geçirirler. Sair zamanlarda NATO Daimî Konseyi müttefiklerin Konsey' deki Büyükelçilerinden oluşarak sürekli toplantı halinde bulunur. En yüksek askerî organı ise belirli sürelerde Genelkurmay Başkanlarından ve sürekli olarak da onların yüksek rütbeli temsilcilerinden oluşan Askerî Komitesidir. NATO Konseyi'nin Savunma Plânlama Komitesi ise Millî Savunma Bakanlarından ve Daimî Temsilcilerden oluşur. Ayrıca senede iki defa toplanan bir de NÜKLEER Plânlama grubu vardır.

NATO'nun 25 yıl önce kuruluşundan bu yana zaman zaman ufak tefek sarsıntılar geçirmekle beraber bölgede barışı korumakta başarılı olduğu şüphesizdir. NATO'nun özelliği yalnız saldırı vukuunda vaktinde ve etkili bir ortak savunma sağlamak değil, aynı zamanda ve çok önemli olarak, savunma gücünü gözle görülür bir şekilde inandırıcı tutmakla saldırganı caydırmaktır. Bu caydırıcılık niteliğini koruyabilmek için gereken, sürekli surette konvansiyonel ve nükleer yeterliliğini ayakta tutmak ve Varşova Paktının savunma ihtiyacının kat kat üstünde olarak geliştirmekte olduğu kuvvetlerinin ortaya getirdiği dengesizlik ve üstünlüğe karşı hazır bulunmaktır. 2-3 yıl öncesine kadar geçirdiğimiz Détente denilen yumuşama devresinin Batı âleminde kamuoyunda uyandırdığı isteksizliklere rağmen caydırıcılık vasfını canlı tutabilmek için ittifak içinde süregelmekte olan tartışmalar günün konusu hâlinedir.

Türkiye'miz bakımından bizi yakından ilgilendiren konu, NATO'nun bize ne verdiği ve bizim ona ne verdiğimizimizin muhasebesinin yapılmasıdır.

Şu unutulmamalıdır ki, Türkiye'nin kendi koruma azmi ve kararlılığı dışında bugün en ziyade güvendiği bu savunma ittifakıdır. Antlaşma hükümlerine göre Türkiye'ye yönelebilecek herhangi bir saldırı tüm üyelerin derhal savunma harekâtına girişmesi gerekmektedir. Türkiye'nin coğrafi durumu itibarile bunun Türkiye için ne kadar sür'atli ve ne ka-

dar etkili olabileceği uzun incelemelere konu olmuştur. Entegrasyon denilen ortak hazırlık çerçevesi içinde NATO'da ayrıntılı plânlara yapılmış olup, değişen kurallara göre sık sık gözden geçirilmektedir. Türkiye'nin bu plânlara göre kendini ve ittifakın güneydoğu kanadını koruyabilmesi için silâhlı kuvvetlerinin güçlendirilmesi, modernleştirilmesi, en yeni silâhlarla donatılması, haberleşme ve erken haberalma olanaklarının düzenlenmesi için sürekli çalışmalar ve hazırlıklar yapılmaktadır. Ve nihayet ittifakın önemli bir caydırıcısı olan Amerika'nın stratejik atom şemsiyesi ittifak sahası içinde Türkiye'yi de kapsamaktadır.

Buna karşılık olarak Türkiye ittifakın güneydoğu kanadını korumak ve o bölgeye yönelebilecek bir saldırganı caydırmak için üstlendiği görevin kıymeti NATO tarafından azımsanmamaktadır.

NATO ile ilişkilerimiz ittifakın üyesi bulunduğumuz yirmi yıl içinde iki sarsıntı geçirmiştir. Birincisi yukarıda bahsettiğim «Johnson Mektubu»dur. Bunun ne kadar büyük bir hatâ olduğu bugün sorumlu Amerikalılar tarafından kabul edilmektedir.

İkincisi, yine yukarıda kısaca değindiğim silâh ambargosudur. Bu ambargonun gerekçesinin yersiz ve geçersizliğini anlattım. Şunu ilâve edeyim ki Türkiye, sahillerinden 40 mil mesafede bir adayı ele geçirmek için bir yerli çeteciye ayaklandıran, Türkiye'ye karşı dostluk duyguları beslemeyen bir komşunun dolaylı saldırısına karşı yalnız orada yaşayan soydaşlarını korumak için değil, aynı zamanda kendi öz güvenliğini savunmak için de harekete geçmek zorunda kalmıştı. Kongrenin ambargo uygulamasına âmil olan, Vaşington'daki kuvvetli Yunan lobisinin politik oyunları idi.

Amerikan ambargosu üzerine Türkiye NATO Konseyi'ne başvurarak ittifakın savunma gücünde bu yüzden husule gelen boşluğun doldurulması için NATO'dan yardım istedi. Halbuki NATO'nun kendi başına silâh ve vasıtaları yoktur. NA-

TO'nun gücü üyelerinin ona tahsis ettiği kuvvetlerin toplamından ibarettir. NATO Konseyi bu durumda Amerika dışındaki diğer üyeleri Türkiye'ye yardıma çağırdı. Batı Almanya dışında, esasen kendi savunma harcamalarını kısıtlamaya yönelik diğer üyeler buna yanaşmadılar. Yalnız Norveç ve Belçika, sırf sembolik bir dayanışma gösterisi olarak bir miktar yardım yaptılar. Eskiden özellikle telekomünikasyon sahasında yardım yapmakta olan Kanda dahi «Amerikan Kongresi'ni gücendirmemek» kaygusuyla yardımı kesti (*)

Ambargo kalktıktan sonra Amerikan yardımı yeniden başladı ise de bu kere Yunan lobisi, Türkiye'den tehdit altında bulunduğu gibi gülünç bir iddia ile yine Türkiye'ye Amerikan yardımını kösteklemek çabasına girişti.

Savunma ittifakı ilişkilerimizin bu kısa analizinden sonra varılabilecek sonuç şudur: Her ülke gibi Türkiye de savunması için ittifaklar aramak ve bunlara sadık kalmak zorundadır. Fakat eninde sonunda Türkiye'nin en büyük güvencesi kendi azmi, kendi çabaları ve uzun vâdeli olarak, kendi sanayiidir. Bir millet esir olmamaya, topraklarını savunmaya azimli olduğunu gösterebilirse ya ona dokunulmaz, ya dokunulursa hasmını hüsrana uğratar.

Türkiye'yi kurtaracak olan Atatürk'ün şu unutulmaz emrinin bugün için de geçerli olduğunun dost ve düşmanca bilinmesi ve anlaşılmasıdır: «Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, ve o sath tüm vatan topraklarıdır.» Yâni savunma demek hudutları korumak değil, vatan toprağının her parçasını karış karış korumak demektir.